

A postgraduate student Korchova O. M.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv

National Pedagogical University

+38 (066) 735 16 04

elena_kor_80@ukr.net

**ON THE ISSUE OF THE CONCEPTUAL BASIS OF INTENDING
SOCIONOMISTS RHETORICAL EDUCATION**

**ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПІДРУНТЯ РИТОРИЧНОЇ
ОСВІТИ МАЙБУТНІХ СОЦІОНОМІСТІВ**

**Korchova O. M. On the issue of the conceptual basis of intending
socionomists rhetorical education**

According to improvement of the content and technologies in professional training of intending specialists in socionomical sphere triggered by professional needs of forming the capacity of social workers / teachers, psychologists to social-oriented communication, based on the laws of human interaction concerning members of certain groups (age, professional, status etc), a try is made to interpret the conceptual basis of intending socionomists rhetorical education. It's proved that the conceptual core of rhetorical education of the professionals in socionomical sphere is a system of relations in the cycle «an individual – society» with reliance on the relationship «an individual – an individual». Approaches are determined to teaching rhetoric (humanistic, anthropocentric, sociocultural, dialogical, competencybased, technological, innovative), the main denotative lines (linguistic, phonic, communicative, sociocultural, practical) and planes (cognitive, reflective, operational and technological) in rhetorical education of socionomists. It's proved that functional integrity of the rhetorical training relied on specificity of the rhetorical activity where language and speech are implemented in communication, communication – in society, which accumulates and produces culture; where thorough understanding of

theoretical knowledge is subject to its conscious and unconscious projection into future expression; where rhetorical reflection is postpositive and prepositive as to the speech act; where rhetorical text formation as the final component of the operational and technological plane naturally requires cognitive and reflective components, its elements are implemented within each of them.

Key words: rhetoric, rhetorical education of sotsionomists, approaches to rhetorical education, denotative lines and planes of rhetoric study.

Корчова О. М. До питання концептуального підґрунтя риторичної освіти майбутніх соціономістів

У публікації окреслено концепцію риторичної підготовки соціономістів відповідно до професійної потреби формування спроможності соціальних працівників / педагогів, практичних психологів до соціально зорієнтованої комунікації, в основі якої є закони спілкування людей як представників певних груп. Доведено, що концептуальним ядром риторичної освіти фахівців соціономічної сфери є система відношень у колі «людина – соціум» з опертям на відношення «людина – людина». Виокремлено підходи до викладання риторики, основні змістові лінії та площини риторичної освіти соціономістів.

Ключові слова: риторика, риторична освіта соціономістів, підходи до риторичної освіти, змістові лінії та площини вивчення риторики.

Постановка проблеми, її актуальність та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне реформування вітчизняної освітньої системи в умовах інтенсифікації комунікативних процесів спонукає педагогічну спільноту до переосмислення змісту й технологій професійно-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти загалом, і за соціономічними спеціальностями зокрема з огляду на соціально зорієнтовану діяльність з метою дослідження, організації, управління, розвитку, підтримки, корекції стосунків на всіх рівнях суспільної взаємодії. Ідеться про уведення в структуру професійної освіти майбутнього соціономіста (соціального працівника /

педагога, практичного психолога) риторики – елементу духовної культури; методу пізнання дійсності; гуманітарної лінгвокультурологічної науки й навчальної дисципліни про теорію та практику красномовства; засобу організації мисленнево-мовленнєвої діяльності; основи формування ефективної комунікації, орієнтованої на становлення й розвиток свідомої творчої культуромовної особистості, здатної не лише висловлювати свої думки, а й відстоювати власну позицію в соціальних і професійних ситуаціях спілкування відповідно до культурних норм суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На вагомості формування мовленнєвої культури майбутніх соціономістів, для яких слово є основним засобом професійної діяльності, наголошують О. Артемова (комунікативна компетентність практичного психолога) [1], А. Капська (мовленнєві уміння соціальних педагогів) [8], О. Карпенко (комунікативні якості соціального працівника) [2], Л. Міщик (професійно необхідні комунікативні здатності соціальних педагогів) [5], І. Мельничук (готовність до міжособистісної взаємодії соціальних працівників з клієнтами засобами комунікування) [4], Ю. Паскевська (розвиток мовленнєвої компетентності майбутніх психологів [6] та інші.

Однак уведення риторичного складника в професійно-педагогічну підготовку фахівців соціономічної сфери розглядається обігово й спорадично: формування риторичних умінь соціальних педагогів (Первушина А. [7]), риторичної майстерності магістрів із соціальної педагогіки (Литовченко Л. [3]) тощо. Аналіз змісту робочих програм з риторики, укладених для окреслених спеціальностей, засвідчив, що вони фактично дублюють програму вивчення класичної риторики, не акцентуючи уваги на діалогізмі соціономічної сфери, що потребує не лише цілої низки сформованих особистісних якостей: культури мовлення (правильності, виразності, ясності, точності, доцільності, образності, чистоти, логічності, лаконічності, багатства), культури мислення (самостійності, критичності, самокритичності, оперативності, системності),

культури поведінки (увічливості, тактовності, коректності, толерантності, емоційної стриманості, самоконтролю), а й осмислених знань про соціономію, соціономічну сферу, соціономічну комунікацію для уникнення і, за потреби, подолання комунікативних девіацій, що зумовлюються високим ступенем невизначеності й непередбачуваності взаємодії комунікантів соціономічної сфери.

До обґрунтування концептуальних засад риторичної освіти соціономістів спонукало й вимірювання освітніх досягнень респондентів – студентів, які здобувають освіту за напрямами підготовки «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», «Практична психологія». Проведене діагностування, що охоплювало послідовний комплекс засобів (психолінгвістичні та соціально-психологічні методики, експрес-опитування, питальники та контрольні роботи, розроблені відповідно до текстоцентризму та дискурсоцентризму риторичної освіти й орієнтовані на виконання завдань на основі текстової комунікації від мікроконтексту (словосполучення) до розгорнутого професійно зорієнтованого висловлювання), укладений відповідно до структури риторичної компетентності (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, етичний, операційно-технологічний, соціально-діяльнісний складники), виявило недостатній рівень сформованості особистісної професійно необхідної комунікативної якості – риторичної компетентності. Діагностичні зрізи засвідчили, що студенти: 1) не завжди можуть вільно оперувати теоретичними лінгвістичними і власне риторичними відомостями та, як наслідок, мають труднощі в практичному застосуванні їх; 2) конструюють висловлювання (як усні, так і писемні) зі значними порушеннями мовних норм; 3) на недостатньому рівні володіють вербальним і невербальним етикетом; 4) не усвідомлюють роль і місце риторики у власному професійному становленні; 5) не спроможні через комунікування вирішувати задачі соціономічної сфери.

Формулювання мети і завдань статті. З огляду на діагностований низький рівень сформованості риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери, відсутність типової програми з риторики для студентів

соціономічних спеціальностей метою і завданнями публікації є спроба окреслити концепцію риторичної освіти соціономістів відповідно до професійної потреби формування спроможності соціальних працівників / педагогів, практичних психологів до соціально зорієнтованої комунікації, в основі якої є закони спілкування людей як представників певних груп (вікових, професійних, статусних тощо).

Виклад основного матеріалу. Концептуальним ядром риторичної освіти загалом, і соціальних працівників / педагогів, практичних психологів передусім, уважаємо філософсько-методологічний аспект риторичної освіти сучасності, що окреслює предметне поле риторики в соціономічній сфері – систему відношень у колі «людина – соціум» з опертям на відношення «людина – людина». Це актуалізує антропоцентричне (людиноцентричне, за Кременем В.) підґрунтя загальногуманістичного змісту риторики соціономічної сфери, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Саме тому вивчення риторики, на наш погляд, полягає не лише в оволодінні знаннями, формуванні вмінь і навичок, а й у гармонійному розвитку когнітивної, емоційно-вольової, морально-ціннісної сфер особистості передусім.

Відповідно до цього спеціальний навчальний курс з риторики для соціономістів має ґрунтуватися на таких підходах до риторичної освіти, як: 1) власне гуманістичний, основними цінностями якого є демократизм, толерантність, емпатія та співробітництво; 2) антропоцентричний, орієнтований на особистісний саморозвиток фахівця через культуру, і комунікативну передусім, за посередництва освітнього процесу; 3) соціокультурний, спрямований на становлення особистості як носія культури та члена суспільства шляхом засвоєння культурно-історичного досвіду людської взаємодії через оволодіння нормами соціальних спільнот для моделювання власної поведінки; 4) діалогічний, що інтегрує особистісно зорієнтований та діяльнісний, спрямований на рівноправне спілкування, співпрацю, продуктивну взаємодію з метою усвідомлення необхідних знань, формування життєвої самосвідомості, самостійності, творчої активності, індивідуального

комунікативного стилю; 5) компетентнісний, що ґрунтується на методологічних засадах гуманізації й демократизації суспільного життя та має на меті особистісний розвиток майбутнього фахівця, формування в нього життєво й професійно необхідних компетентностей; 6) технологічний як ідеальний метод навчання (за Коменським Я.), системно-логічними складниками якого є концептуальне підґрунтя (сутісне розуміння риторики, риторичної освіти, риторичної компетентності); непроцесуальний (ідейно структурований зміст навчального матеріалу) і процесуальний (загальна організація та умови навчального процесу з дисципліни, форми, методи, прийоми діяльності суб'єктів навчання) блоки; діагностика, що вимірює навчальні досягнення респондентів з метою проєкції їх на управління, прогнозування, модернізацію й удосконалення риторичної освіти; рефлексія, спрямована на вдосконалення й самовдосконалення; 7) інноваційний, який окреслемо формулою: «антропоцентризм педагогічної майстерності + мистецтво соціокультурної комунікації + інноваційні комунікаційні інтерактивні технології».

Системотворчими чинниками риторичної освіти майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів, що інтегрують гуманістичний, антропоцентричний / людиноцентричний, соціокультурний, компетентнісний, діалогічний (особистісно зорієнтований, діяльнісний), технологічний та інноваційний підходи, на нашу думку, є: 1) людина як цілісна й ціннісна єдність біологічного (індивід), соціального (особистість) та духовного (індивідуальність) начал; 2) суб'єкт-суб'єктна комунікативна взаємодія; 3) інтелектуальний, чуттєво-емоційний, морально-етичний, соціальний розвиток особистості, за яким набуті знання є не метою, а умовою й засобом особистісного становлення майбутнього фахівця; 4) формування компетентності індивіда відповідно до соціальної ролі, на яку він претендує.

Імовірно, моделювання риторичної освіти має ґрунтуватися на усталених змістових лініях вивчення гуманітарних дисциплін, і лінгвістики передусім, оскільки риторичну компетентність трактуємо як вищий інтегральний рівень

комунікативної компетентності, що формується на основі мовно-мовленнєвої вправності, а саме: 1) мовної (вільне оперування системою об'єктивно існуючих засобів спілкування в соціономічній сфері); 2) мовленнєвої (удосконалення всіх видів соціономічної мовленнєвої діяльності); 3) комунікативної (усвідомлення сутності соціономічної комунікації як риторичного дискурсу; оволодіння риторичними законами з метою формування нормативної ефективної комунікативної взаємодії в соціономічній сфері); 4) соціокультурної (становлення системи цінностей; сприйняття себе як носія культури певного етносу; здатність до риторичного самовираження в полікультурному соціумі шляхом вільного володіння країнознавчими, лінгвокраїнознавчими знаннями відповідно до морально-етичних норм соціальної взаємодії; готовність до формування культури як системи матеріальних і духовних цінностей інших суб'єктів комунікації почасти на перетині моральних, релігійних, світоглядних тощо систем); 5) діяльнісної (практичне втілення стратегій і тактик риторичної діяльності). Кожна із окреслених змістових ліній вивчення риторики охоплює: 1) когнітивну площину – оволодіння теорією красномовства з опертям на лінгвістичні та психолого-педагогічні знання; 2) рефлексивну – аналіз риторичної дії; 3) операційно-технологічну – риторична діяльність шляхом втілення риторичних теорій і практик.

Така система змістових ліній, їх площин видається нам логічно виваженою, оскільки зберігає модуси мовного існування, соціальні й культурні чинники спілкування та відтворює етапи підготовки й виголошення риторичного слова. Водночас акцентуємо увагу на функціональній інтегральності окресленої риторичної підготовки, що зумовлена специфікою риторичної діяльності, оскільки: 1) мова й мовлення реалізуються в комунікації, комунікація можлива в межах соціуму, соціум акумулює та продукує культуру, і все це втілюється в діяльності, риторичній передусім; 2) ґрунтовне усвідомлення теоретичних знань відбувається за умови свідомого й несвідомого проектування їх на майбутнє висловлювання; риторична

рефлексія є і постпозиційною, і препозиційною щодо мовленнєвого акту; риторична діяльність як завершальний складник операційно-технологічної площини закономірно потребує когнітивного й рефлексивного складників, більш того її елементи реалізуються в межах кожного з них. З огляду на це виокремлені змістові лінії та площини є інтегральним комплексом, а не послідовною структурою.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Риторика є дотичною до всіх сфер діяльності, і соціономічної передусім, оскільки основою соціальної взаємодії є спілкування, що зумовлює необхідність упровадження гуманістично спрямованої та особистісно зорієнтованої риторичної освіти майбутніх соціономістів, метою якої є становлення кожного індивіда повноцінним суб'єктом суспільних процесів – діяльності, пізнання, спілкування.

З огляду на це риторика в контексті фахової підготовки майбутніх соціальних працівників / педагогів, практичних психологів покликана стати не лише практичним методом формування навичок моделювання ефективної комунікативної діяльності в мінливих умовах соціономічної комунікації, а й дієвим засобом становлення індивідуального стилю спілкування соціономіста. Окрім того, вивчення риторики має зацентувати увагу не лише на теоретико-наукових аспектах мови як лінгвістичного явища, а прагматичних (соціально-психологічних, контекстних та ситуативних) чинниках уживання мови передусім, що дасть змогу майбутньому фахівцеві соціономічної сфери поглибити професійно значущі знання й уміння, розширити змістовий бік мовленнєвої культури, реалізувати себе як мовну особистість.

Список використаних джерел

1. Артемова О. І. Формування комунікативної компетенції майбутніх психологів в процесі професійної підготовки [Електронний ресурс] / О. І. Артемова // Психолінгвістика : зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» / гол. ред. : О. О. Селіванова. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2010. – Вип. 5. – 212 с. – С. 10 – 16. – Режим

доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2010_5_3. – (Серія : Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації).

2. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічних аспект : монографія / О. Г. Карпенко / за заг. ред. С. Я. Харченко. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с.

3. Литовченко Л. В. Формування ораторської майстерності у майбутніх магістрів із соціальної педагогіки : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Л. В. Литовченко ; Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка. – К., 2010. – 20 с.

4. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І. М. Мельничук ; Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 42 с.

5. Міщик Л. І. Теорія і практика професійної підготовки соціального педагога : монографія / Л. І. Міщик. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка. – 2011. – 116 с.

6. Паскевська Ю. А. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Ю. А. Паскевська ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2006. – 20 с.

7. Первушина А. В. Формування риторичних умінь у майбутніх соціальних педагогів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / А. В. Первушина ; Тернопільський державний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 20 с.

8. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – 5-те вид., перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

References

1. Artemova O. I. Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentsiyi maybutnikh psykholohiv v protsesi profesiynoyi pidhotovky [Elektronnyy resurs] / O. I. Artemova // Psykholinhvistyka : zb. nauk. prats' DVNZ «Pereyaslav-

Khmel'nyts'kyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Hryhoriya Skovorody» / hol. red. : O. O. Selivanova. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy : PP «SKD», 2010. – Vyp. 5. – 212 s. – S. 10 – 16. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2010_5_3 (data zapytu : 12.06.2016). – (Seriya : Psykholohiya. Movoznavstvo. Sotsial'ni komunikatsiyi).

2. Karpenko O. H. Profesiyna pidhotovka sotsial'nykh pratsivnykiv v umovakh universytet-s'koyi osvity: naukovo-metodychnyy ta orhanizatsiyno-tekhnologichnykh aspect : monohrafiya / O. H. Karpenko / za zah. red. S. Ya. Kharchenko. – Drohobych : Kolo, 2007. – 374 s.

3. Lytovchenko L. V. Formuvannya orators'koyi maysternosti u maybutnikh mahistriv iz sotsial'noyi pedahohiky : avtoref. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity / L. V. Lytovchenko ; Kyyiv. un-t. im. B. Hrinchenka. – K., 2010. – 20 s.

4. Mel'nychuk I. M. Teoriya i metodyka profesiynoyi pidhotovky maybutnikh sotsial'nykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy u vishchych navchal'nykh zakladakh : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity / I. M. Mel'nychuk ; Ternopil's'kyy national'nyy pedahohichnyy un-t im. Volodymyra Hnatyuka. – Ternopil', 2011. – 42 s.

5. Mishchuk L. I. Teoriya i praktyka profesiynoyi pidhotovky sotsial'noho pedahoha : monohrafiya / L. I. Mishchuk. – Hlukhiv : RVV HNPU im. O. Dovzhenka. – 2011. – 116 s.

6. Paskevs'ka Yu. A. Formuvannya movlennyevoyi kompetentnosti maybutnikh psykholohiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky : avtoref. dys. ... kand. psykholoh. nauk : 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykholohiya / Yu. A. Paskevs'ka ; Instytut psykholohiyi im. H. S. Kostyuka APN Ukrayiny. – K., 2006. – 20 s.

7. Pervushyna A. V. Formuvannya rytorychnykh umin' u maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity / A. V. Pervushyna ; Ternopil's'kyy derzhavnyy pedahohichnyy un-t im. Volodymyra Hnatyuka. – Ternopil', 2002. – 20 s.

8. Sotsial'na pedahohika : pidruchnyk / za red. A. Y. Kaps'koyi. – 5-te vyd., pererob. ta dop. – K. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2011. – 488 s.